

„PINIGŲ MULAI“: CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KILIMO PAGRINDAI, SĄLYGOS IR FORMA

Gustas Armalis¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.27.5>

SANTRAUKA

Pastebima, jog pastaruoju metu sparčiai plinta nauja pinigų plovimo rūšis, vadinama „pinigų mulų“ reiškiniu. Ši pinigų plovimo schema pasireiškia tuo, jog iš nusikalstamų veikų gautos lėšos yra pervedamos į fizinių asmenų asmenines banko sąskaitas, nugryninamos ir perduodamos galutiniam jų gavėjui – nusikalstamas veikas atlikusiems asmenims. Kadangi Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas kriminalizuoja tik nusikalstamą būdu gauto turto legalizavimą, kada nusikalstamos veikos subjektas žino apie nusikalstamo turto kilmę, šio tyrimo problemą sudaro neapibrėžtumas dėl atsakomybės kilimo „pinigų mulams“, kurie nenumano apie nusikalstamą turto kilmę.

Atitinkamai, šiame straipsnyje bus siekiama įvertinti „pinigų mulų“ atliekamų veiksmų (leidimo pasinaudoti savo banko sąskaita bei pinigų nugryninimo paslaugos) teisėtumą protingo, rūpestingo ir atidaus asmens standarto (lot. bonus pater familias) kontekste bei atskleisti už tokius veiksmus kylančią civilinę atsakomybę, atsakomybės pagrindus bei formą.

Pirmojoje straipsnio dalyje yra atskleidžiama „pinigų mulų“ reiškinių samprata, ištakos, paplitimas, mastai, atskleidžiamas tipinis „pinigų mulo“ portretas.

Antrojoje straipsnio dalyje yra analizuojami teisės akademikų tarpe vyraujantys požiūriai į „pinigų mulų“ reiškinių. Viena grupė teisės akademikų pasisako už tai, kad „pinigų mulams“ atsakomybė kilti turėtų, kai kiti teisės mokslininkai „pinigų mulus“ vertina kaip tų pačių nusikaltėlių aukas, užverbuotas pasinaudojant tam tikru pažeidžiamumu, dėl ko „pinigų mulams“ atsakomybė kilti neturėtų.

Trečiojoje straipsnio dalyje yra tiriamos „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo galimybės iš generalinio delikto taisyklės (sąlygos, forma), pažeidžiant atidaus, rūpestingo ir apdairaus asmens standartą.

¹ Autorius yra VDU Teisės fakulteto absolventas, straipsnis parengtas magistrinio darbo pagrindu.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Pinigų mulai; pinigų mulas; civilinė atsakomybė; generalinis deliktas.

ĮVADAS

Plačiai pripažįstama, jog šiais laikais nusikaltimai „nebeturi sienų“ – modernėjant technologijoms, vis daugiau nusikaltimų yra atliekami kibernetinėje erdvėje². Nors šios nusikalstamos veikos yra itin sudėtingos, o jas atskleisti dėl nusikaltėlių profesionalumo bei interneto suteikiamų galimybių užsimaskuoti yra itin sunku, nusikaltėliai vis tiek yra priversti ieškoti būdų ir galimybių, kaip legalizuoti neteisėtu būdu įgytus pinigus³.

Atitinkamai, tiek užsienio akademikai, tiek atitinkamos teisėsaugos institucijos pastebi, jog nusikalstamu būdu įgytų pinigų legalizavimui pastaruoju metu tapo itin populiariu pasitelkti vadinamuosius „pinigų mulus“⁴. Šis reiškinys yra pripažįstamas vienu iš pinigų plovimo būdų ir pasireiškia tuo, jog mainais už atlygį (ar dėl kitokių motyvų) asmuo leidžia pasinaudoti savo banko sąskaita bei gautus pinigus perveda ar nugrynina ir perduoda kitiems subjektams⁵.

Taigi, nors „pinigų mulai“ paprastai patys tiesiogiai nedalyvauja nusikalstamosiose veikose, kurių metu neteisėtai įgyjami pinigai, tačiau į savo sąskaitą gaudami ir perduodami šias lėšas, „pinigų mulai“ vis vien reikšmingai prisideda prie nusikalstamos veikos ciklo. Įvertinus „pinigų mulų“ vaidmenį nusikalstamos veikos grandinėje, keltinas klausimas dėl „pinigų mulų“ atsakomybės vertinimo.

Pastebėtina, jog kai kuriose valstybėse „pinigų mulai“ už suteikiamą „pinigų nugryninimo“ paslaugą yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn, kai tuo tarpu Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė „pinigų mului“ teoriškai galėtų kilti tik tada, jei šis suvoktų apie nusikalstamą lėšų kilmę.

Įvertinus tai, jog „pinigų mulai“ paprastai sutinka išgryninti ir perduoti lėšas nenumanydami apie šių lėšų nusikalstamą kilmę⁶, t. y. būna užverbuojami pateikiant įvairias melagingas priežastis, būtent dėl apgaulės bei savo veiksmų neteisėtumo nesuvokimo baudžiamosios atsakomybės taikymas Lietuvoje yra problematiškas. Kadangi Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas kriminalizuoja tik nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą, kada

² Florin Vodita, „Cross-Border Crime in Europe“, Law Review (2012, 51 2(1)).

³ Nizovtsev et. al. „Mechanisms of money laundering obtained from cybercrime: the legal aspect“, Journal of Money Laundering Control (2022, Vol. 25 No. 2).

⁴ Attila Sisak, „How to Combat the Money Mule Phenomenon“, European Police Science and Research Bulletin (2013, 8, 41–44).

⁵ Europolo pateikiami išaiškinimai; <<https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling>> [aplankyta 2023-04-30].

⁶ K. Dunham, „Money mules: an investigative view“, Information Systems Security, (2006, Vol. 15 No. 1, 6–10).

nusikalstamos veikos subjektas žino apie nusikalstamo turto kilmę, kyla klausimas, kokia atsakomybė turi kilti (ir ar apskritai turi kilti) „pinigų mulams“, kurie nenumano apie nusikalstamą turto kilmę. Būtent dėl šios priežasties tampa aktualus „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės taikymo galimumo klausimas, kuris ir bus apžvelgiamas šiame straipsnyje.

Tokie aspektai kaip leidimas pasinaudoti savo banko sąskaita kitam asmeniui be banko žinios, sutikimas išgryninti pinigus dėl atlygio (ar kito motyvo), siekis padėti pagalbos paprašiusiam asmeniui dėl tariamų suvaržymų (pvz. banko sąskaitos užblokavimo ar antstolių vykdomo išieškojimo) verčia susimąstyti, ar tokiais veiksmais nėra pažeidžiama bendro pobūdžio rūpestingumo ir atsargumo pareiga.

Atitinkamai, manytina, jog ši problema geriausiai bus atskleista iš civilinės teisės prizmės, analizuojant „pinigų mulo“ veiksmų (leidimo pasinaudoti savo banko sąskaita) teisėtumą, „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo galimybę, civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, pagrindus bei atsakomybės formą, šiuos aspektus vertinant per bendro pobūdžio rūpestingumo ir atsargumo pareigą bei generalinio delikto taisyklės taikymą.

„PINIGŲ MULŲ“ REIŠKINIO SAMPRATA

Įvertinus analizuojamos problemos kompleksiskumą, manytina, jog nuosekliai ir tikslingam „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės problematikos atskleidimui bei suvokimui pirmiausia yra reikalinga išanalizuoti „pinigų mulo“ reiškinių kontekstą bei mastą. Verta pažymėti, jog šio reiškinių sampratos atskleidimo poreikį lemia ir teisinės literatūros Lietuvoje stoka.

Nors nėra aišku, kur ir kada pirmą kartą buvo imti pasitelkti pirmieji „pinigų mulai“, nekyla abejonių, jog šis reiškinytis pirmiausia yra siejamas būtent su kibernetiniais nusikaltimais⁷. Statistika rodo, jog daugiau nei 90% su „pinigų mulais“ atliekamų transakcijų yra susijusios su būtent su iš kibernetinių nusikaltimų gautomis lėšomis⁸.

Tiek užsienio mokslininkai, tiek teisėsaugos institucijos „pinigų mulų“ reiškinių sieja ir su organizuotu nusikalstamumu. Vokiečių mokslininkas R. Hulsse pabrėžia, jog nusikaltėliai, verbuojantys pinigų mulus, paprastai priklauso gerai organizuotoms nusikalstamoms struktūroms, kuriose vyrauja pasiskirstymas vaidmenimis ir gerai funkcionuojanti hierarchija⁹.

Štai vieni teisės akademikai „pinigų mulų“ reiškinių apibūdina kaip vieną iš „pinigų plovimo“ rūšių, kada asmuo mainais už atlygį ar dėl kitų motyvų leidžia pasinaudoti savo banko ar finansinės institucijos sąskaita, į kurią būna pervedami iš nusikalstamos veikos gauti pinigai, bei gautus pinigus išgrynina ir perduoda nusikalstamos veikos organizatoriams¹⁰.

E. R. Leukfeldt'as ir kiti užsienio mokslininkai pastebi, jog nors paprastai „pinigų mulai“ patys nedalyvauja nusikaltimuose, kurių metu neteisėtai įgyjami pinigai, tačiau gaudami ir bei

⁷ R. Hulsse, „The Money Mule: Its Discursive Construction and the Implications“, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (2017, 50(4)) (toliau – Hulsse).

⁸ Europol, *Europe-Wide Action Targets Money Mule Schemes* (2016-03-01), <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europe-wide-action-targets-money-mule-schemes> [aplankyta 2023-04-30].

⁹ Hulsse.

¹⁰ Leukfeldt et. al., „Criminal Cyber Networks and Money Mules“, *International Journal of Cyber Criminology* (2015, 9 (2)) (toliau – Leukfeldt).

perduodami pinigus itin reikšmingai prisideda prie nusikalstamos veikos ciklo, apsunkindami galimybę arba apskritai užkirsdami kelią identifikuoti tikruosius nusikaltėlius.

Tuo tarpu vokiečių mokslininkas R. Hulsse pateikia panašų, tačiau kiek kitokį „pinigų mulų“ apibrėžimą. Šio mokslininko nuomone, „pinigų mulai“ yra įprasti piliečiai, net nesuvokiantys, jog yra įtraukti į nusikalstamus veiksmus, bei nuoširdžiai tikintys, kad pinigų gavimas ir perdavimas yra jų darbo dalis. Taigi R. Hulsse „pinigų mulų“ reiškinį išimtinai sieja su asmenimis, kurie patys yra nusikaltėlių, kurie jais pasinaudoja, aukos.

Įvertinus užsienio akademikų pateikiamus „pinigų mulų“ ir „pinigų mulų“ reiškinio apibrėžimus, bei siekiant juos adaptuoti bei pritaikyti Lietuvos teisėje, šio tyrimo autoriaus nuomone „pinigų mulų“ reiškinį siūlytina apibrėžti kaip vieną iš pinigų plovimo rūšių, kurios metu fiziniai asmenys sutinka leisti pasinaudoti savo asmenine finansinės institucijos sąskaita tam, kad į ją būtų pervedamos nusikalstamos kilmės lėšos, siekiu jas išgryninti bei perduoti nusikalstamos veikos organizatoriams. Atitinkamai, „pinigų mulais“ gali būti apibrėžti fiziniai asmenys, mainais už atlygį ar dėl kitų paskatų sutinkantys leisti pasinaudoti savo asmenine finansinės institucijos sąskaita, kad į ją būtų pervestos nusikalstamos kilmės lėšos, siekiu jas išgryninti bei perduoti tretiesiems asmenims. Pažymėtina, jog šiame straipsnyje toliau bus vadovaujama si straipsnio autoriaus pateikiamomis sąvokomis.

Siekiant apibrėžti šiame straipsnyje atliekamos analizės ribas, svarbu pažymėti, jog „pinigų mulų“ veiksmai, kada šie suvokia apie atliekamus neteisėtus veiksmus (t. y. apie nusikalstamą lėšų kilmę bei tokių lėšų legalizavimą), iš esmės yra išspręstas tiek daugelyje užsienio šalių, tiek Lietuvoje. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹¹ (toliau – BK) 216 str. yra numatyta, jog tas, kas siekdamas įteisinti kito asmens turtą ar padėti kitam nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių šios veikos pasekmių įgijo turtą, jį valdė, naudojo ar perdavė kitiems asmenims, atliko su tuo susijusias finansines operacijas, kitaip jį pertvarkė ar melagingai nurodė, kad tai gauta iš teisėtos veiklos, žinodamas, kad tas turtas gautas nusikalstamu būdu arba dalyvaujant nusikalstamoje veikoje yra baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų.

Nors dėl teisinės literatūros nebuvimo bei teismų praktikos susisteminimo stokos būtų pravartu apžvelgti ir savo veiksmus suvokiančių „pinigų mulų“ baudžiamosios atsakomybės taikymą BK 216 str. kontekste, šis straipsnis apsiribos būtent „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo galimybės analize, kai daromos prielaidos, jog *i)* „pinigų mulai“ nesuvokia savo neteisėtų veiksmų, tačiau *ii)* turi pareigą suvokti apie savo veiksmų neteisėtumą.

PINIGŲ MULŲ TEISINIS VERTINIMAS UŽSIENIO MOKSLININKŲ LITERATŪROJE

Nepaisant to, jog pakankamai negausioje užsienio mokslininkų literatūroje iš esmės sutinkama su „pinigų mulų“ bendru apibrėžimu ir pagrindiniais šio reiškinio bruožais, nesutariama, kaip šį reiškinį reikėtų vertinti: ar į „pinigų mulus“ turėtume žvelgti kaip į nusikalstamos veikos bendrininkus (net jei ir nesuvokiančius savo neteisėtų veiksmų, tačiau turinčius pareigą taip nesielgti), ar kaip į tų pačių nusikaltėlių aukas, užverbuotas pasinaudojant socialiniu ar ekonominiu pažeidžiamumu?

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000-10-25, Nr. 89–2741).

E. R. Leukfeldt¹², M. S. Raza ir kiti laikosi nuomonės, jog „pinigų mulai“ dauguma atveju yra nusikalstamos veikos bendrininkai bei tokią savo poziciją grindžia statistiniais duomenimis, jog „pinigų mulai“, supratę savo neteisėtus veiksmus, juos tęsia arba netgi patys ima verbuoti naujus „pinigų mulus“¹². Tuo tarpu tokie mokslininkai kaip R. Hulsse ar A. Sisak laikosi pozicijos, jog patys „pinigų mulai“ yra organizuoto nusikalstamumo aukos, užverbuotos pasinaudojant jų socialiniu pažeidžiamumu, ir atitinkamai kelia klausimus dėl didesnio finansinių institucijų vaidmens.

Taigi teisės akademikai išskiria dvi iš esmės skirtingas „pinigų mulų“ veikimo ir atsakomybės koncepcijas, paremtas „pinigų mulų“ suvokimu apie savo atliekamų veiksmų neteisėtumą. Toliau šiame straipsnyje bus analizuojami abu minėti vyraujantys požiūriai.

„Pinigų mulai“ kaip socialiai pažeidžiamos aukos

Kaip ir minėta, tokie mokslininkai kaip R. Hulsse „pinigų mulą“, kaip šio reiškinio pagrindinį subjektą, pirmiausia sieja su paprastais piliečiais, nė nenučiuokiančiais apie savo atliekamų veiksmų neteisėtumą, o tai suponuoja ir požiūrį, jog „pinigų mulai“ negali būti atsakingi už tai, jog patys yra išnaudojami neteisėtiems tikslams.

Tokią savo tezę šis mokslininkas grindžia atkreipdamas dėmesį į tai, jog būti „pinigų mulais“ dažniausiai yra užverbuojami socialiai ir ekonomiškai pažeidžiami asmenys, norintys papildomai užsidirbti. R. Hulsse išskiria tris esmines grupes, kurios yra pažeidžiamos dėl tam tikrų socialinių aplinkybių: tai senjorai, studentai, migrantai ir pabėgėliai¹³.

Dar vienas itin reikšmingas ir net esminę įtaką darantis aspektas, šio mokslininko nuomone, yra apgaulė. Iš tiesų, paprastai „pinigų mulai“ yra užverbuojami sudarant įspūdį, jog išgrynindami lėšas, šie atliks teisėtus veiksmus kaip paslaugą draugui arba atliekant savo darbo funkcijas. Pastebima, jog „pinigų mulai“ dažnu atveju yra užverbuojami darbo skelbimų internetinėse svetainėse. Teisėsaugos institucijos atkreipia dėmesį, jog verbuotojai paprastai imasi itin kruopščių veiksmų, jog darbo skelbimas atrodytų kaip įmanoma patikimesnis – pvz., skelbimus talpina žinomuose ir patikimuose darbo skelbimų portaluose, sukuria profesionaliai ir patikimai atrodančias tariamo darbdavio internetines svetaines, o bandant susisiekti su potencialiais kandidatais, netgi itin kruopščiai surenka el. laiško tekstą, kad šis nenukeliautų į šiukšlių (angl. *spam*) aplanką¹⁴.

Taigi, remiantis R. Hulsse pateikiamu „pinigų mulų“ reiškinio diskursu, „pinigų mulai“ nesuvokia savo atliekamų veiksmų neteisėtumo – pavyzdžiui, būna užverbuojami pasiūlant tariamą darbą, kuriam atlikti reikia išgryninti ir perduoti gautus pinigus. Atitinkamai, būtent dėl suvokimo stokos „pinigų mulams“ atsakomybė kilti negali. Įvertinus šias aplinkybes, R. Hulsse

¹² Leukfeldt; M. S. Raza et. al., “Role of Money Mules in Money Laundering and Financial Crimes a Discussion through Case Studies”, *Journal of Financial Crime*, (2020, Vol. 27, Issue 3) (toliau - Raza).

¹³ Europol, *Money Muling: Public Awareness and Prevention*, (2016), <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling> [aplankyta 2023-04-30].

¹⁴ M. DeSantis et al, “*Understanding and Protecting Yourself Against Money Mule Schemes*”, Carnegie Mellon University (2011), https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/money_mules.pdf [aplankyta 2023-04-30].

kaip vieną iš kovos su „pinigų mulų“ reiškiniu būdų siūlo ne siekti nubausti „pinigų mulus“, tačiau šviesti visuomenę, ugdant finansinį ir kompiuterinį raštingumą¹⁵.

Galiausiai, ši požiūrį į „pinigų mulus“ palaikantys mokslininkai laikosi pozicijos, jog vienintelis realus šansas sustabdyti „pinigų mulų“ reiškinių yra tuomet, kai neteisėtai užvaldyti pinigai vis dar yra finansinių institucijų priežiūros zonoje, t. y. iki šių lėšų išgryninimo momento¹⁶. R. Hulsse pastebi, jog neteisėtai užvaldyti pinigai pro finansinių institucijų priežiūrą praeina net du kartus: *pirma*, kai nusikaltėliai užvaldo pinigus bei šiuos be jokio pagrindo perveda „pinigų mului“; ir *antra*, kai „pinigų mulas“ be pagrindo gautus pinigus išgrynina, arba, be pagrindo perveda į kitą sąskaitą. Atitinkamai, R. Hulsse kelia klausimą dėl didesnio finansinių institucijų vaidmens, kartu siūlant griežtinti pinigų plovimo prevencijos politiką ir taip apsinkeinant galimybes „pinigų mulams“ bei nusikaltėliams naudotis bankų sąskaitomis¹⁷.

Taigi, apibendrinant šio požiūrio besilaikančių teisės akademikų poziciją, „pinigų mulais“ yra laikytini socialiai pažeidžiami asmenys, kuriuos organizuotos nusikaltėlių struktūros apgaulės būdu įvilioja į pinigų plovimo schemą, t. y. „pinigų mulų“ reiškinių. Akcentuodami apgaulės aspektą, šie mokslininkai laikosi pozicijos, jog „pinigų mulai“ negali būti baudžiami bei kelia klausimus dėl didesnio finansinių institucijų vaidmens atliekant pinigų plovimo prevenciją.

„Pinigų mulai“ kaip bendrininkai

Kita teisės akademikų grupė savo darbuose pabrėžia, jog nors „pinigų mulai“ tiesiogiai nedalyvauja nusikaltimuose, iš kurių neteisėtai gaunamos lėšos, šie vis tiek atlieka kertinį vaidmenį visoje nusikaltimo grandinėje.

Šie akademikai atkreipia dėmesį, jog „pinigų mulai“ atlieka net keleriopą vaidmenį: pirmiausia, greitai ir daug pastangų nereikalaujančiu būdu (išgryninant lėšas bankomate ir jas iškart perduodant atitinkamiems asmenims) leidžia nusikaltėliams greitai ir efektyviai galutinai užvaldyti nusikalstamu būdu užvaldytas lėšas, ir antra, užtikrina šių nusikaltėlių anonimiškumą, užkirsdami kelią tolimesnei galimybei atsekti užgrobtų lėšų judėjimą. Atitinkamai, šie mokslininkai laikosi pozicijos, jog „pinigų mulai“ turi būti laikomi nusikaltėlių bendrininkais¹⁸.

Remdamasis Nyderlandų policijos atliktų apklausų, susijusių su „pinigų mulų“ reiškiniu, protokolais, E. R. Leukfeldt'as pastebėjo, jog nusikaltėliams užverbavus „pinigų mulus“, šie dažnu atveju savo rate imdavo ieškoti kitų asmenų, sutiksiančių leisti pasinaudoti savo banko sąskaitomis ir išgryninti gautas lėšas, kas patvirtina, jog „pinigų mulai“ patys aktyviai įsitraukia į verbavimą¹⁹. Štai M. S. Raza taip pat pastebi, jog savo veiksmus suvokiantys „pinigų mulai“ dažnu atveju iš pradžių veikia nesąmoningai, t. y. nesuvokia savo veiksmų neteisėtumo, tačiau po suvokimo momento šių veiksmų nenutraukia bei tęsia dalyvavimą „pinigų mulų“ veikloje²⁰.

Šio požiūrio besilaikantys mokslininkai taip pat kritikuoja liberalesnio požiūrio į „pinigų mulus“ besilaikančius kolegas pabrėždami aplinkybę, jog nepriklausomai nuo to, ar „pinigų

¹⁵ Hulsse.

¹⁶ Žr. išnašą Nr. 3.

¹⁷ Hulsse.

¹⁸ Raza.

¹⁹ E. R. Leukfeldt, “Phishing for suitable targets in Netherlands: routine activity theory and phishing victimization”, *Cyberpsychology Behavior and Social Networking* (2014, Vol. 17 No. 8).

²⁰ Raza.

mulas“ suvokia savo veiksmus, šis vis tiek yra fundamentali pinigų plovimo schemos dalis, praktiškai užkertantis kelią identifikuoti užgrobtų pinigų galutinius gavėjus. Kaip nurodo E. R. Leukfeldt²¹, „pinigų mulai“ yra itin pavojingi ne dėl pačios pinigų išgryninimo paslaugos, tačiau būtent dėl sukuriamos papildomos lėšų judėjimo grandies tarp aukos ir nusikaltėlio, kurios dėka nusikaltėliai tampa nesusekami arba jų susekimas pasidaro itin komplikuoatas²¹.

Dar daugiau, nesutikdami su pozicija, jog savo veiksmų nesuvokiantys „pinigų mulai“ yra apgaunami ir dėl to negali būti atsakingi už kilusią žalą, šie mokslininkai argumentuoja, jog suvokimui apie galimą dalyvavimą neteisėtoje veikloje atsirasti pakanka atkreipti bent menkiausią dėmesį į įvairias neįprastas aplinkybes. Šie akademikai laikosi pozicijos, jog įtarimų turėtų sukelti tokios aplinkybės kaip neįprasti darbo skelbimai (pvz., kaip darbuotojo funkcija nurodomas lėšų pervedinėjimas arba darbo pareigos apskritai nenurodomos); kai darbdavys duoda neįprastus nurodymus, nesuderinamus su įprasta verslo ar profesine praktika, arba, kai darbdavys duoda nurodymus meluoti banko darbuotojams apie tikrąją gautų ar pervedamų lėšų kilmę²².

Galiausiai, šie mokslininkai atkreipia dėmesį ir į tai, jog atidus ir rūpestingas asmuo, sulaukęs neįprasto darbo pasiūlymo, turėtų imtis papildomų atsargumo priemonių. Pavyzdžiui, prieš priimant darbo pasiūlymą, siūloma bent minimaliai pasidomėti darbdaviu; pervedant ar gaunant lėšas sekti atliekamas transakcijos, taip pat patikrinti tiek lėšas pervedusį, tiek gaunantį asmenis, o kilus įtarimams dėl tokių pervedimų pagrįstumo, informuoti atitinkamą finansų instituciją²³.

Tad šie mokslininkai daro išvadą, jog savo neteisėtų veiksmų nesuvokimas neturėtų kliudyti „pinigų mulų“ atsakomybei kilti, kadangi, pirma, „pinigų mulai“, suvokę apie savo veiksmų neteisėtumą, dažnai juos tęsia arba net padeda nusikaltėliams verbuoti naujus „pinigų mulus“, ir antra, apie šių veiksmų neteisėtumą galima suvokti atlikus pakankamai nesudėtingus, atidžiam ir rūpestingam asmeniui būdingus veiksmus arba pastebėjus akivaizdžiai neįprastas aplinkybes.

„PINIGŲ MULŲ“ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Taigi „pinigų mulų“ reiškinį tyrinėjantys teisės akademikai „pinigų mulus“ skirsto pagal savo veiksmų neteisėtumo suvokimą, bei atitinkamai, iš šios aplinkybės kildina „pinigų mulų“ atsakomybę. Kaip ir minėta, kiek aiškesnis yra savo veiksmų neteisėtumą suvokiančių „pinigų mulų“ atsakomybės klausimas. Reikia pripažinti, jog įstatymų leidėjui BK 216 straipsniu kriminalizavus pinigų plovimą, taigi, ir „pinigų mulų“ veiklą, teoriškai šios grupės „pinigų mulų“ atsakomybės vertinimas yra aiškus. Kaip ir minėta ankstesnėse šio tyrimo dalyse, būtent dėl šios priežasties šio straipsnio autorius „pinigų mulų“ reiškinį pasirinko nagrinėti iš civilinės atsakomybės pusės.

Savo veiksmų nesuvokiantys „pinigų mulai“

²¹ Leukfeldt.

²² M. C. Galdo et. al., “Money Mules: Stopping Older Adults and Others from Participating in International Crime Schemes“, *Department of Justice Journal of Federal Law and Practice* (2018, Vol. 66, Issue 7).

²³ Ten pat.

Šio straipsnio autorius pritaria aukščiau minėtam teisės akademikų požiūriui, jog „pinigų mulų“ reiškinys pirmiausia turėtų būti siejamas su savo veiksmų nesuvokiančiais „pinigų mulais“. Akivaizdu, jog kur kas labiau tikėtina užverbuoti savo veiksmų neteisėtumą nesuvokiantį „pinigų mulą“ (panaudojant apgaule) negu „pinigų mulą“, kuris suvoks apie savo veiksmų neteisėtumą bei sutiks taip elgtis. Iš to galima daryti išvadą, jog aukščiau aptarta baudžiamojo įstatymo nuostata „pinigų mulų“ reiškinio problemą išsprendžia tik labai maža apimtimi, kadangi savo veiksmus suvokiantys „pinigų mulai“ sudaro tik nedidelę dalį visų „pinigų mulų“.

Kaip atskleidė šis tyrimas, nėra aišku, kokia atsakomybė turėtų kilti savo veiksmų nesuvokiantiems „pinigų mulams“. Vienas iš vyraujančių požiūrių yra tas, jog savo veiksmų nesuvokiantiems „pinigų mulams“ vienokia ar kitokia atsakomybė turėtų kilti. Kaip ir aptarta ankstesniame šio tyrimo skyriuje, nors kai kuriose pasaulio valstybėse, tokiose kaip Nyderlandai, savo veiksmų nesuvokiantiems „pinigų mulams“ gali kilti ir baudžiamoji atsakomybė²⁴, Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė pagal BK 216 str. teoriškai galėtų kilti tik savo veiksmus suvokiantiems „pinigų mulams“. Atitinkamai, sprendžiant dėl savo veiksmų nesuvokiančių „pinigų mulų“ atsakomybės, aktualumą įgyja civilinės atsakomybės taikymo klausimas.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁵ (toliau – CK) 6.245 straipsnio 1 dalyje yra pateikta bendra civilinės atsakomybės definicija – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas, o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas. Išskiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys – sutartinė ir deliktinė (CK 6.245 str. 2 d.). Deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesujusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais (CK 6.245 str. 4 d.).

Sistemiškai vertinant CK XXII skyriaus „Civilinė atsakomybė“ pirmojo skirsnio nuostatas, galima teigti, jog civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti esant įstatyme nustatytam pagrindui - civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, žalos, priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, kaltės (išskyrus griežtosios atsakomybės atveji) visetui (CK 6.245-6.249 str.).

Neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, suprantami kaip sutartyje ar įstatymuose nustatytos prievolės nevykdymas ar netinkamas vykdymas, įstatymo reikalavimų nepaisymas, o taip pat ir bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai pažeidimas (CK 6.246 straipsnio 1 dalis).

CK 6.263 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytų kitam asmeniui žalos; 2 dalyje nustatyta pareiga asmeniui, atsakingam už žalą, padarytą asmeniui ar turtui, o įstatymų nustatytais atvejais – ir neturtinę žalą, visiškai ją atlyginti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog aukščiau aptartose normose yra įtvirtintas vadinamasis generalinis deliktas. Pagal generalinio delikto taisyklę neteisėtais gali būti pripažinti veiksmai, kurie nors ir nepažeidžia imperatyviųjų normų ir yra formaliai teisėti, tačiau pažeidžia bendrąją rūpestingumo pareigą ir sukelia kitam asmeniui žalą²⁶. Taigi generalinio

²⁴ Nyderlandų Karalystės baudžiamasis kodeksas, 420quarter straipsnis.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000-07-18, Nr. VIII-1864).

²⁶ BUAB „Veiza“ p. UAB „Čili pica“ ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2017, Nr. e3K-3-99-701/2017), 29 punktas.

delikto esmė yra užtikrinti pagrindinę civilinės atsakomybės funkciją – kompensuoti nukentėjusiam asmeniui jo teisių pažeidimu padarytą žalą²⁷.

Lietuvos kasacinis teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, jog pagal generalinio delikto taisyklę asmens neteisėtus veiksmus, pasireiškusius bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos pažeidimu, susieja su jo kalte, t. y. kaltė apima ir neteisėtus veiksmus. Jeigu tokiu elgesiu sukeliama žala kitam asmeniui, tai yra pagrindas reikalauti žalos atlyginimo. Taigi, taikant generalinio delikto taisyklę, iš esmės yra tik trys civilinės atsakomybės sąlygos: asmens kaltė, kuri apima ir neteisėtus veiksmus, taip pat žala bei neteisėtų veiksmų ir žalos priežastinis ryšys.²⁸

Remiantis teismų praktika, net ir konkrečių (imperatyvių) įstatymo reikalavimų nepažeidžiantys skolininko veiksmai gali būti laikomi neteisėtais bei sudaryti pagrindą civilinei atsakomybei kilti, jeigu yra nustatoma, jog skolininko elgesys neatitiko tvarkingo, rūpestingo, padoraus asmens elgesio standarto²⁹.

Tvarkingo, rūpestingo, padoraus asmens elgesio standartas, dar žinomas kaip *bonus pater familias*, reiškia, jog asmuo bet kokiaje situacijoje privalo elgtis taip, kaip galima protingai tikėtis iš bet kurio kito protingo asmens³⁰. Atitinkamai, nustatant asmens kaltę yra lyginami du elgesio standartai – faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje ir objektyvus bet kurio asmens elgesys konkrečioje situacijoje. Esant šių standartų neatitikčiams, konstatuojama kaltė, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes, asmuo nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek tokiomis sąlygomis buvo būtina.

Taigi, režiuruojant aukščiau aprašytą teisinį reglamentavimą bei jį aiškinančią kasacinio teismo jurisprudenciją, galima teigti, jog civilinės atsakomybės kilimui pagal generalinio delikto taisyklę reikia įrodyti tris būtinas sąlygas: (i) asmens kaltę, apimančią ir neteisėtus veiksmus; (ii) kilusią žalą; (iii) priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų bei kilusios žalos. Toliau šiame tyrime minėtos sąlygos bus analizuojamos „pinigų mulų“ reiškinio kontekste.

Kaltė (neteisėti veiksmai)

Visų pirma, norint išsiaiškinti, ar „pinigų mulams“, kurie nesuvokia savo veiksmų neteisėtumo, galėtų kilti civilinė atsakomybė, reikia nustatyti, ar leidimas pasinaudoti savo banko sąskaita ir išgryninti gautas lėšas atitinka tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standartą.

Pažymėtina, jog Lietuvos teisės aktuose nėra tiesiogiai uždrausta leisti pasinaudoti savo banko sąskaita kitiems asmenims. Tikriausiai dėl šios aplinkybės gali susidaryti įspūdis apie pinigų išgryninimo paslaugos suteikimo savotišką nekaltumą, pavyzdžiui, siekiant pagelbėti draugui ar pan. Kita vertus, atsakymą į šį klausimą galima rasti standartiniuose bankų sąlygose, su kuriomis sąskaitas bankuose atsidarantys vartotojai privalo susipažinti ir sutikti.

AB „Swedbank“ bendrųjų sąlygų 7.8.1. p. yra numatyta, jog be pagrindo gavęs jam nepriklausančias lėšas, asmuo neturi teisės jomis disponuoti: „Klientas, pastebėjęs, kad į jo

²⁷ V. S. p. Lietuvos Respubliką, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2020, Nr. 3K-3-210-695/2020).

²⁸ UAB „Midas Marketing“ p. VĮ Registrų centras ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018, Nr. e3K-7-143-684/2018).

²⁹ UAB „Metruna“ p. AB „Swedbank“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2022, Nr. e3K-3-49-611/2022).

³⁰ RUAB „Molesta“ p. UAB „Aliuminio konstrukcijos“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018 m., Nr. e3K-3-272-1075/2018).

*Sąskaitą buvo pervestos jam nepriklausančios lėšos, privalo nedelsdamas apie tai pranešti Bankui. Tokiais atvejais, Klientas, kaip be pagrindo gavęs Mokėjimo operacijos lėšas, neturi teisės disponuoti jam nepriklausančiomis klaidingai pervestomis lėšomis ir privalo tokias lėšas nedelsdamas pervesti į Banko nurodytą sąskaitą.*³¹

Dar daugiau, AB „Swedbank“ banko mokėjimo kortelės sąlygos numato, jog kortele gali naudotis tik bankui nurodytas asmuo (t. y. kortele negali būti „pidengiamos“ kito asmens operacijos), o banko klientas atsako už tokio asmens veiksmus: „4.1. Kortele atlikti Operacijas turi teisę tik Sutartyje nurodytas Naudotojas. Naudotojo vardas ir pavardė nurodomi Kortelėje, išskyrus Bankomato kortelę, kurioje pastarieji duomenys nenurodomi <...> 11.3. Klientas visiškai atsako už visas Naudotojo Kortele atliktas Operacijas <...>, taip pat atsako už Kortele pateikiamų nurodymų atlikti Operacijas ir kitos informacijos teisingumą.“³²

Iš esmės tapachias taisykles taiko ir „Luminor Bank AS“ bankas: „7.2.6. <...> Kortele gali naudotis tik tas Kortelės turėtojas, kurio duomenys yra ant kortelės. Klientas privalo užtikrinti, kad papildomos Kortelės turėtojas vykdytų sutartyje dėl kortelės suteikimo nurodytas pareigas. Klientas prisiima visą atsakomybę ir visiškai atsako už nuostolius, atsiradusius dėl papildomos Kortelės turėtojo neteisėtų veiksmų <...> 7.2.19. Jei Klientas yra fizinis asmuo, tai Kortelės turėtojas ir Klientas yra solidariai atsakingi už Kortelės turėtojo vardu išduotos kortelės operacijas.“³³

Taigi, įvertinus aukščiau aptartas bankų taikomas sąlygas, galima daryti išvadą, jog i) banko sąskaita (ir mokėjimo kortele) gali naudotis tik tas asmuo, kuriam ši sąskaita priklauso; ii) į banko sąskaitą gavęs sau nepriklausančias lėšas, asmuo privalo šiomis lėšomis nedisponuoti bei pranešti bankui.

Kaip žinia, vartotojai, sudarantys mokėjimo paslaugų teikimo ar mokėjimo kortelės sutartis su bankais, privalo laikytis šiomis sutartimis prisiimtų įsipareigojimų, todėl akivaizdu, jog asmeniui nepriklausančių lėšų išgryninimas bei perdavimas tretiesiems asmenims būtų nesuderinamas su minėtomis sutarčių nuostatomis.

Iš šio kyla klausimas, ar banko sutarties sąlygų, draudžiančių leisti naudotis savo banko sąskaita ir/ar mokėjimo kortele tretiesiems asmenims bei draudžiančių disponuoti be pagrindo gautomis lėšomis, pažeidimas suponuoja tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standarto pažeidimą. Šio straipsnio autoriaus nuomone, tokie veiksmai, viena vertus, yra draudžiami sutarties, bei kita vertus, sukuria prielaidas pinigų plovimo schemoms, kaip kad „pinigų mulų“ atveju, atsirasti. Pastebėtina ir tai, jog tokiu atveju net nesvarbu, kad banko sąskaitos savininkas galėjo leisti pasinaudoti savo sąskaita ir/ar mokėjimo kortele dėl jo atžvilgiu panaudotos apgaulės, kadangi, kaip ir nurodyta pavyzdžiuose, bankai bet koku atveju draudžia leisti savo sąskaitą ir/ar kortelę naudoti tretiesiems asmenims.

³¹ AB „Swedbank“ mokėjimo paslaugų teikimo sutarties sąlygos, https://www.swedbank.lt/static/pdf/legalisation/private/mokejimu_paslaugu_teikimo_salygos_2019-12-09.pdf [aplankyta 2023-04-30].

³² AB „Swedbank“ debeto mokėjimo kortelės sutarties sąlygos, https://www.swedbank.lt/static/pdf/legalisation/private/debeto_mokejimo_korteles_sutarties_salygos_2019-06-26.pdf [aplankyta 2023-04-30].

³³ „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyriaus mokėjimo paslaugų teikimo sąlygos, https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/luminor_mokejimo_paslaugu_teikimo_salygos_from_20221101.pdf [aplankyta 2023-04-30].

Šiame kontekste taip pat primintina, jog teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią³⁴, o įstatymų (sutarties) nežinojimas ar netinkamas jų nuostatų suvokimas neatleidžia nuo juose numatytų sankcijų taikymo ir nepateisina įstatymų (sutarties) reikalavimų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo³⁵.

Kita vertus, keltinas klausimas, ar vien su banku sudarytos sutarties pažeidimas, kai žalą patyręs asmuo nėra šios sutarties šalimi, gali sukelti deliktinę atsakomybę. Reikia prisiminti, jog civilinėje teisėje galioja sutarčių uždarumo principas, reiškiantis, kad paprastai sutartis sukelia teises ir pareigas tik ją sudariusiems šalims, o tretiesiems asmenims teises ir pareigas tokia sutartis gali sukelti nebent tokiu atveju, kai teismas pripažįsta esant pagrindą taikyti sutarties uždarumo principo išimtį³⁶. Todėl manytina, jog „pinigų mulų“ kaltė turi būti nustatyta ne vien pagal leidimą pasinaudoti savo banko sąskaita (sutarties su banku pažeidimą), tačiau atsižvelgiant į visą „pinigų mulo“ elgesio modelį, įvertinant tokio sutikimo leisti pasinaudoti savo banko sąskaita motyvus tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standarto kontekste. Dėl šios priežasties galima teigti, jog civilinė atsakomybė šiuo atveju kiltų ne iš sutarties pažeidimo, tačiau iš generalinio delikto. Sutarties pažeidimas atskleistų kaltę bei *bonus pater familias* standarto pažeidimą, tačiau pats savaime nėra laikytinas civilinės atsakomybės kilimo pagrindu.

Galiausiai, tai, jog leidimas pasinaudoti savo banko sąskaita ir/ar mokėjimo kortele neatitinka tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standarto, yra konstatuotas ir Lietuvos kasacinio teismo jurisprudencijoje: „<...> pats savaime elgesys, kai asmuo leidžia pasinaudoti savo sąskaita, ją tvarkyti kito asmens interesais nesant tam teisinio pagrindo, neatitinka atidaus ir rūpestingo elgesio standarto“³⁷.

Kaip ir minėta, sprendžiant dėl „pinigų mulų“ veiksmų atitikties tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standartui svarbu įvertinti ir tai, kokiomis aplinkybėmis „pinigų mulai“ sutinka leisti pasinaudoti savo banko sąskaitomis. Šiame straipsnyje jau ne kartą minėta, jog dažnu atveju „pinigų mulai“ yra užverbuojami pažįstamų asmenų prisidengiant tariamu pagalbos poreikiu (pvz., banko sąskaitos užblokavimu ar antstolių vykdomu išieškojimu). Manytina, jog tvarkingas, rūpestingas ir padorus asmuo turėtų suvokti, kad padėdamas asmeniui „apeiti“ tam tikrą jo atžvilgiu taikomą apribojimą, tokiam asmeniui jis padeda išvengti prievolių vykdymo. Analogišką poziciją vienoje kasacinėje nutartyje užėmė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „atsižvelgiant į <...> tai, kad jis žinojo apie įmonės veiklą ir jos padėtį, elgdamasis kaip protingas ir apdairus asmuo byloje aptariamam laikotarpiu galėjo ir turėjo suprasti, kad leidimas atsakovui V. M. pasinaudoti jo atsiskaitomąja sąskaita sudarys sąlygas atsakovui V. M. panaudoti lėšas ne <...> interesais ir tokiu būdu išvengti skolų kreditoriams išieškojimo iš <...>“³⁸.

Kita vertus, žemesnės instancijos teismų praktikoje pasitaiko ir atvejų, kuomet teismai „pinigų mulų“ veiksmus pateisina. Štai vienoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas „pinigų mulų“ atsakomybės klausimas, pirmosios instancijos teismas konstatavo, jog atsakovų veikimas

³⁴ CK 6.189 str. 1 d.

³⁵ CK 1.6 str.

³⁶ UAB „Namų priežiūros centras“ p. UAB „Schindler-Liftas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2014, Nr. 3K-3-257/2014).

³⁷ BUAB V. M. komercinė firma „STILMA“ p. V. M. ir P. M., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2022, Nr. e3K-3-130-1075-2022).

³⁸ Ten pat.

(leidimas pasinaudoti jų banko sąskaitomis) negali būti vertinamas kaip neteisėtas ir bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas.

Tokią savo išvadą šioje byloje teismas grindė tuo, jog į atsakovus dėl leidimo pasinaudoti jų banko sąskaitomis suteikimo kreipėsi pažįstami asmenys (vaikystės draugai, kaimynai, klasiokai ir pan.), kuriais atsakovai neturėjo pagrindo nepasitikėti, jiems buvo paaiškintos konkrečios priežastys (užblokuota sąskaita, antstolių vykdomas išieškojimas ir pan.), dėl kurių pinigai negali būti pervedami į prašančiųjų sąskaitas.

Galiausiai, teismas pabrėžė, jog būtų nerealu tikėtis, kad fiziniams asmenims, šiuo atveju atsakovams, būtų galėję sukelti įtarimą pavedimuose nurodyti gavėjai, sumos bei pavedimų paskirtis, kai toks įtarimas nekilo net banko darbuotojams.

Taigi pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad atsakovų elgesys, leidžiant pasinaudoti savo banko sąskaitomis pažįstamiems asmenims, šiuo konkrečiu atveju negali būti vertinamas kaip bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas. Nustatęs, kad nėra vienos iš būtinųjų deliktinės atsakomybės sąlygų – neteisėtų veiksmų, teismas likusių būtinųjų sąlygų nevertino³⁹.

Bylą apeliacine tvarka išnagrinėjęs teismas minėtą sprendimą panaikino ir bylą grąžino nagrinėti iš naujo. Apeliacinis teismas nurodė, jog pirmosios instancijos teismas, konstatuodamas, kad įstatymas nedraudžia į savo banko sąskaitą gauti kitam asmeniui skirtus pinigus ir atiduoti juos gavėjui, nagrinėjamos bylos aplinkybių kontekste nevertino to, kad pagal generalinio delikto taisyklę atsakomybės pagrindas yra bendro pobūdžio rūpestingumo ir atsargumo pareigos pažeidimas, sukėlęs kitam asmeniui žalos. Taigi, taikant generalinio delikto taisyklę, net ir konkrečių (imperatyvių) sutarties ar įstatymo reikalavimų nepažeidę atsakovų veiksmai gali būti laikomi neteisėtais ir sudaro pagrindą civilinei atsakomybei kilti, jeigu jų elgesys neatitinka tvarkingo, rūpestingo, padoraus asmens elgesio standarto ir sukelia žalą ieškovei. Todėl tik išanalizavus ir įvertinus aplinkybes apie atskirai kiekvienam atsakovui jam suteiktos informacijos apie prašymo pasinaudoti sąskaita priežastis, būsimus pavedimus, tokių pavedimų tikslą, faktiškai atliktų pavedimų duomenis bei atsakovo veiksmus, būtų galima padaryti išvadą dėl jo (jų) veiksmų (ne)teisėtumo pagal generalinio delikto taisyklę.

Taigi, apeliacinės instancijos teismo nuomone, pirmosios instancijos teismas, darydamas išvadą dėl atsakovų veiksmų teisėtumo, tokią išvadą padarė jos visiškai nepagrįsdamas byloje surinktais įrodymais ir neanalizuodamas atskirai kiekvieno atsakovo civilinės atsakomybės sąlygų⁴⁰. Tokios teismo išvados suponuoja, jog teismas turėtų vertinti kiekvieno individualaus „pinigų mulo“ atvejį, o esminiais kriterijais „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimui pagal generalinio delikto taisyklę gali būti „pinigų mului“ suteikta informacija apie prašymo pasinaudoti sąskaita priežastis, būsimus pavedimus, jų tikslą, faktiškai atliktus pavedimus, jų duomenis bei pačių „pinigų mulų“ veiksmus.

Taigi, nors Lietuvoje galiojantys teisės aktai tiesiogiai neįtvirtina imperatyvaus reikalavimo asmenims neleisti naudotis savo banko sąskaita ir/ar mokėjimo kortele tretiesiems asmenims, civilinė atsakomybė gali kilti ir iš tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens standarto pažeidimo, kuris šiuo atveju pasireiškia sąskaitos ir/ar banko kortelės savininko sutarties su banku pažeidimu bei „pinigų mulų“ elgesio modeliu. Manytina, jog priešingu atveju bankai netektų galimybės užtikrinti savo klientų turto saugumo bei negalėtų vykdyti kitų pareigų, tokių kaip pinigų plovimo prevencija, kadangi negalėtų sukontroliuoti, kas ir kieno vardu atlieka finansines transakcijas.

³⁹ UAB „NEST Baltija“ p. A. U. ir kt., Kauno apylinkės teismas (2022, Nr. e2-3884-955/2022).

⁴⁰ UAB „NEST Baltija“ p. A. U. ir kt., Kauno apygardos teismas (2022, Nr. e2A-1401-480/2022).

Žala

Kaip žinia, vien neteisėtų veiksmų nepakanka civilinei atsakomybei atsirasti. Asmuo, kuris reikalauja atlyginti žalą, turi įrodyti tiek apskritai žalos faktą, tiek ir jos dydį. Taigi, sprendžiant deliktinės civilinės atsakomybės klausimą „pinigų mulų“ atveju bei konstatavus kaltę (neteisėtų veiksmus), toliau reikia įrodyti žalos faktą ir jos dydį.

Žala yra suvokiama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų⁴¹.

Kasacinis teismas, aiškindamas žalos sampratą, yra nurodęs, jog teisingas žalos atlyginimas reiškia tai, kad sprendžiant ginčus dėl žalos atlyginimo turi būti nustatytas tikrasis žalos dydis; kai priteisiamas mažesnis už tikruosius nuostolius žalos atlyginimas, lieka iš dalies neapgintos nukentėjusio asmens teisės, kai priteisiamas žalos atlyginimas viršija tikruosius nuostolius, nukentėjęs asmuo nepagrįstai praturtėja skolininko sąskaita – abiem atvejais teisingumo principas yra pažeidžiamas⁴². Bet koku atveju, nustatant prievolės atlyginti žalą apimtį, reikia vadovautis protingumo kriterijumi⁴³.

Taigi, sprendžiant deliktinės civilinės atsakomybės klausimą „pinigų mulų“ atveju, manytina, kad žala pasireiškia tuo, jog „pinigų mulai“, sutikdami leisti pasinaudoti savo banko sąskaitomis, jog į jas būtų pervestos lėšos, kurios po to yra išgryninamos ir perduodamos tretiesiems asmenims, kai tokie veiksmai yra draudžiami sutarčių tarp banko ir sąskaitų ir/ar kortelių savininkų, kartu su organizatoriais sukelia nukentėjusiajam žalą. Jeigu tokių veiksmų „pinigų mulai“ neatliktų (t. y. vykdytų sutartyje nustatytą pareigą ir neleistų naudotis savo banko sąskaitomis ir/ar kortelėmis), nukentėjusiesiems žala nekiltų – pavyzdžiui, lėšos su banko ar teisėsaugos institucijų pagalba galėtų būti sugrąžintos teisėtam jų savininkui.

Pažymėtina, jog analogiški veiksmai vienoje kasacinėje nutartyje buvo pripažinti sukeliančiais žalą bei užtraukiančiais solidarią civilinę atsakomybę: „Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad atsakovui P. M. buvo žinoma, jog į jo asmeninę sąskaitą buvo pervesti <...> priklausantys pinigai. Atsakovas P. M. nurodė, kad tuo metu <...> ir jos savininkui V. M. buvo taikomi apribojimai, todėl atsakovas P. M. sutiko, kad <...> skirtos lėšos iš UAB „Ramsun“ būtų pervestos į jo asmeninę sąskaitą, taip sudarant galimybę <...> savininkui, atsakovo P. M. tėvui V. M. jomis disponuoti (perdavus jam mokėjimo kortelę). Turėdamas pareigą grąžinti <...> į savo sąskaitą gautas lėšas, P. M. leido šiomis lėšomis disponuoti V. M. <...> Minėtos aplinkybės yra pagrindas pripažinti, kad abiejų atsakovų veiksmai prisidėjo prie žalos atsiradimo iš esmės.“⁴⁴

Taigi, iš šio akivaizdu, jog „pinigų mulai“ savo veiksmiais prisideda prie žalos kilimo, kadangi be „pinigų mulų“ veiksmų (leidimo pasinaudoti savo banko sąskaita ar mokėjimo kortele ir šių lėšų nugryninimo bei perdavimo kitiems subjektams) žala apskritai nekiltų.

⁴¹ CK 6.249 str.

⁴² UAB „Kulpės slėnis“ p. V. M., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2023, Nr. e3K-3-14-823/2023).

⁴³ CK 1.5 str.; R. V. ir kt. p. UAB „Kardiolita“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019, Nr. e3K-3-238-313/2019), 42 punktas.

⁴⁴ Žr. išnašą Nr. 36, 54–55 ir 60–61 punktai.

Priežastinis ryšys

Galiausiai, esant konstatuotiems neteisėtiems veiksams bei žalos faktui, tarp šių dviejų komponentų lieka įrodyti egzistuojantį priežastinį ryšį.

Kasacinis teismas, atskleisdamas priežastinio ryšio sampratą, yra nurodęs, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų rezultatu⁴⁵.

Faktiniam priežastiniam ryšiui atskleisti yra taikomas *conditio sine qua non* testas, t. y. nustatoma, ar žala būtų atsiradusi, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Šis testas taikomas ir objektyviojo bendrininkavimo atvejui. Objektyviojo bendrininkavimo atveju kiekvieno iš asmenų veiksmai atskirai, taip pat visi kartu būtini žalai atsirasti. Todėl tokiais atvejais, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, atsakomybę vienam iš asmenų gali būti netaikoma, jeigu nebus nustatytas faktinis priežastinis ryšys⁴⁶.

Nustačius faktinį priežastinį ryšį, atitinkamai nustatomas teisinis kiekvieno iš asmenų veiksmų ir kilusių padarinių teisinis priežastinis ryšys, t. y. nustatoma, ar nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Nustatant teisinį priežastinį ryšį yra sprendžiama, ar padariniai teisine prasme nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (neveikimo). Tokiu atveju reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą⁴⁷.

Galiausiai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aptardamas griežtosios deliktinės atsakomybės atvejus kasacinėje jurisprudencijoje yra nurodęs, jog: „Netiesioginis priežastinis ryšys yra nustatomas, kai žala padaryta keleto asmenų veiksmais, ir apima dvi skirtingas teises situacijas. Pirma, kai bendra žala kyla dėl vieno asmens tiesioginio veiksmo ir antrojo asmens neveikimo (sąlygų sudarymo žalai kilti), šiuo atveju netiesioginis priežastinis ryšys nustatomas tarp sudariusio sąlygas žalai kilti asmens veiksmų ir žalos, o nustačius tokį ryšį bendrininkams kyla solidarinio atsakomybė. Antra, netiesioginis priežastinis ryšys gali būti konstatuojamas, kai dėl asmens veiksmų ar neveikimo jau padaryta žala tik padidėja, ir padidėjimas gali būti atribotas nuo pirminės žalos. Šiuo atveju bendrininkams taikoma dalinė atsakomybė, nes žala yra dali.“⁴⁸

Taigi, sutinkamai su aukščiau aptarta kasacinio teismo formuojama praktika, manytina, jog jeigu „pinigų mulai“ būtų atidūs, rūpestingi ir laikytųsi sutarčių su bankais sąlygų, žala nukentėjusiesiems nekiltų – be teisėto pagrindo perduotos lėšos nebūtų išgryninamos ir perduodamos tretiesiems asmenims, o, tikėtina, gražinamos bankui ir galiausiai, nukentėjusiesiems.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ *VSD FV Kauno skyrius p. A. T. ir D. K.*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2020, Nr. e3K-3-59-1075/2020), 33 punktas.

⁴⁷ *Kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“ p. UAB „Baltijos auditas“ ir kt.*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2021, Nr. e3K-3-288-1075/2021), 25 punktas.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 16 d. apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“ Nr. AC-48-1, psl. 16–17.

Tokios pozicijos jau ne kartą cituotoje kasacinėje nutartyje laikėsi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „<...> atsakovas P. M. savo veiksmais sudarė sąlygas V. M. panaudoti lėšas ne <...> interesais ir taip išvengti skolų kreditoriams išieškojimo iš <...> tokiu būdu prisidėdamas prie ieškovei padarytos žalos atsiradimo. To pakanka nuspręsti, kad objektyviojo bendrininkavimo atveju egzistuoja faktinis priežastinis ryšys – nesant minėtų P. M. bei teismo konstatuotų V. M. veiksmų siekiant išvengti <...> kreditorių, ieškovė nebūtų patyrusi prašomo priteisti pobūdžio žalos <...> Nustačius faktinį priežastinį ryšį, būtina nustatyti ir teisinį priežastinį ryšį, kai sprendžiama, ar padariniai teisine prasme nėra pernešę nutolę nuo neteisėto veiksmo (neveikimo). Kaip minėta, nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą.“⁴⁹

Civilinės atsakomybės forma

Identifikavus „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo pagrindą (generalinį deliktą) bei būtinas sąlygas (kaltę (neteisėtus veiksmus), žalą bei priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos), darytina išvada, jog savo veiksmų neteisėtumo nesuvokiantiems „pinigų mulams“ civilinė atsakomybė iš esmės gali kilti. Tokiu atveju belieka nustatyti civilinės atsakomybės formą.

Lietuvos teisės doktrinoje yra išskiriamos trys civilinės atsakomybės formos – dalinė, solidari bei subsidiari (arba papildoma)⁵⁰.

CK 6.296 str. yra nurodoma, jog jeigu žala kyla dėl kelių asmenų veiksmų, šie asmenys atsako solidariai. Atitinkamai, šia CK nuostata yra įtvirtinta solidarioji civilinė atsakomybė.

Solidarioji atsakomybė taikoma, kai pagal neteisėtus veiksmus ir kilusią žalą saistančio priežastinio ryšio pobūdį nustatomas bendrininkavimas siaurąja prasme. Bendrininkavimas siaurąja prasme atvejai gali būti skirstomi į subjektyvųjį ir objektyvųjį bendrininkavimą. Subjektyvusis bendrininkavimas – tai atvejai, kai keli pažeidėjai veikia bendrai, t. y. turėdami bendrą ketinimą sukelti žalą. Tuo tarpu objektyvusis bendrininkavimas – tai atvejai, kai žala atsiranda tik dėl kelių atskirų, pavienių priešasčių sąveikos, t. y. keli pažeidėjai veikia atskirai neturėdami bendro ketinimo sukelti žalą, vienas apie kito neteisėtus veiksmus dažniausiai nežinodami, tačiau žala atsiranda tik dėl to, kad kiekvieno jų veiksmai buvo būtinoji žalos atsiradimo priežastis. Objektyviojo bendrininkavimo atveju pažeidėjų veiksmų bendrumas nėra akivaizdžiai išreikštas. Jokio susitarimo sukelti žalą ar dalyvauti atliekant neteisėtus veiksmus nėra. Vis dėlto kiekvienas iš pažeidėjų prisideda prie žalos atsiradimo iš esmės – be jo žala (visa apimtimi) apskritai nebūtų atsiradusi⁵¹.

⁴⁹ Žr. išnašą Nr. 36.

⁵⁰ A. Norkūnas ir kt., *Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009).

⁵¹ BUAB „Minvesta“ p. L. N. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2015, Nr. 3K-3-429-313/2015).

Kadangi objektyviojo bendrininkavimo atveju kelios priežastys yra atskiros, tačiau priklausomos viena nuo kitos, tai atsižvelgiant į šią priklausomybę galima konstatuoti žalos nedalomumą bei veiksmų bendrumą objektyviaja prasme⁵².

Remiantis teismų praktika, solidarioji atsakomybė kyla šiais atvejais: 1) asmenis sieja bendri veiksmai dėl padarinių; 2) asmenis sieja bendri veiksmai dėl neteisėtų veiksmų, t. y. šiuo atveju solidarioji atsakomybė galima net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens veiksmų neteisėtumą; 3) asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos; 4) asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų; 5) pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais); 6) žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus⁵³.

Taigi, sprendžiant dėl civilinės atsakomybės formos svarbu tai, ar dėl žalos kilimo atsakingas vienas ar keli asmenys, ar galima nustatyti, kokia apimtimi kiekvienas iš asmenų prisidėjo prie kilusios žalos. Dalinė atsakomybė turėtų būti taikoma tais atvejais, jeigu žala padaryta kelių asmenų, bet nėra pagrindo spręsti dėl bendrais veiksmais padarytos žalos arba yra tam tikros veiksmų bendrumo aplinkybės, bet vieno iš asmenų vaidmuo juos padarant ar jo veiksmų dalis yra aiškiai apibrėžti, lemia tam tikrą žalos ar neigiamų padarinių dalį ar ta dalis yra nedidelė, kad solidariai žalos priteisimas neužtikrintų proporcingumo tarp neteisėtų veiksmų pobūdžio ir reikšmės neigiamiems padariniams.

Manytina, jog nagrinėjant savo veiksmų nesuvokiančių „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo atvejį, pastariesiems turėtų kilti solidarioji civilinė atsakomybė kartu su nusikalstamos veikos organizatoriais ir/ar vykdytojais. Tokį vertinimą sąlygoja priežastinio ryšio skirtumai – nusikalstamos veikos organizatorių ir/ar vykdytojų nusikalstamais veiksmais nukentėjusiesiems padaroma žala su neteisėtais veiksmais susijusi tiesioginiu priežastiniu ryšiu, o savo veiksmų nesuvokiančių „pinigų mulų“ veiksmai – netiesioginiu priežastiniu ryšiu.

Pasisakydamas dėl netiesioginio priežastinio ryšio, kasacinis teismas yra pasisakęs, kad: „Netiesioginis priežastinis ryšys yra nustatomas, kai žala padaryta keleto asmenų veiksmais, ir apima dvi skirtingas teises situacijas. Pirma, kai bendra žala kyla dėl vieno asmens tiesioginio veiksmo ir antrojo asmens neveikimo (sąlygų sudarymo žalai kilti), šiuo atveju netiesioginis priežastinis ryšys nustatomas tarp sudariusio sąlygas žalai kilti asmens veiksmų ir žalos, o nustatčius tokį ryšį bendrininkams kyla solidarioji atsakomybė. Antra, netiesioginis priežastinis ryšys gali būti konstatuojamas, kai dėl asmens veiksmų ar neveikimo jau padaryta žala tik padidėja, ir padidėjimas gali būti atribotas nuo pirminės žalos. Šiuo atveju bendrininkams taikoma dalinė atsakomybė, nes žala yra dali“⁵⁴.

Galimos ir tokios situacijos, kada nusikalstamų veikų organizatoriai ir/ar vykdytojai, pasinaudoję „pinigų mulais“, patys būna nuteisiami ir įpareigojami atlyginti žalą. Tokiais atvejais svarbu žinoti, jog žalos atlyginimo prievolės atsiradimas niekaip nesiejamas su aplinkybe, kad dėl to paties žalos fakto yra pagrindas civilinę atsakomybę taikyti ir kitiems asmenims. Dėl to faktas, kad baudžiamojoje byloje civilinis ieškinytis dėl žalos atlyginimo patenkintas nusikaltimų įvykdžiusių asmenų atžvilgiu, nereiškia, kad dėl tos pačios žalos fakto negalima kitų asmenų

⁵² UAB „RR Management“ p. notarę V. Š., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019, Nr. e3K-3-275-611/2019).

⁵³ V. P. p. D. D. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2014, 3K-7-144/2014).

⁵⁴ Žr. išnašą Nr. 47.

civilinė atsakomybė⁵⁵. Padarytos žalos atžvilgiu bendrumas gali reikštis ir skirtingo pobūdžio bei savarankiškais, skirtingu laiku atliktais veiksmais; tam teismas turi nustatyti faktinį (ar žala būtų atsiradusi, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų) (lot. *conditio sine qua non*) ir teisinį priežastinį ryšį (ar žala teisiškai nėra pernelyg nutolusi nuo neteisėto veikimo)⁵⁶.

Atitinkamai, kasacinis teismas pagrindą taikyti solidariąją civilinę atsakomybę yra nustatęs ir baudžiamajame procese įtariamojo/kaltinamojo statusu nedalyvavusiam asmeniui, įvertinęs, jog be šio asmens veiksmų nustatyta žala ieškovei nebūtų atsiradusi⁵⁷. Kai bendra žala kyla dėl vieno asmens tiesioginio veiksmo ir antrojo asmens neveikimo (sąlygų sudarymo žalai kilti), šiuo atveju netiesioginis priežastinis ryšys nustatomas tarp sudariusio sąlygas žalai kilti asmens veiksmų ir žalos, o nustatčius tokį ryšį bendrininkams kyla solidarioji atsakomybė⁵⁸.

Iš šio darytina išvada, jog „pinigų mulų“ veiksmai suteikiant nusikalstamos veikos organizatoriams pinigų išgryninimo paslaugą, t. y. atliekant „pinigų mulų“ veiksmus, sukelia nukentėjusiesiems žalą – jeigu „pinigų mulai“ būtų pakankamai atidūs ir rūpestingi, laikytusi sutarčių su bankais sąlygų bei nesiektų padėti asmenims išvengti prievolių vykdymo (pvz., šiems tariamai nurodžius, jog jų banko sąskaita užblokuota ar areštuota antstolių), žala nukentėjusiesiems nekiltų, kadangi be teisėto pagrindo „pinigų mulams“ perduotos lėšos nebūtų išgrynintos ir perduotos tretiesiems asmenims, o, tikėtina, grąžintos bankui ar nukentėjusiesiems. Todėl „pinigų mulų“ veiksmai sudaro sąlygas žalai kilti, dėl ko šiems taikytina solidari atsakomybė kartu su nusikalstamos veikos organizatoriais toje lėšų sumoje, kurią „pinigų mulas“ konkrečioje situacijoje padeda pasisavinti.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant šiame tyrime apžvelgtą teisės akademikų požiūrį į „pinigų mulų“ reiškinių bei atsakomybės kilimą, teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką, darytinos sekančios išvados:

1. „Pinigų mulų“ reiškinių siūlytina apibrėžti kaip vieną iš pinigų plovimo rūšių, kurios metu fiziniai asmenys sutinka leisti pasinaudoti savo asmenine finansinės institucijos sąskaita tam, kad į ją būtų pervedamos nusikalstamos kilmės lėšos, siekiu jas išgryninti bei perduoti nusikalstamos veikos organizatoriams.
2. „Pinigų mulus“ siūlytina apibrėžti kaip fizinius asmenis, mainais už atlygį ar dėl kitų paskatų sutinkančius leisti pasinaudoti savo asmenine finansinės institucijos sąskaita, kad į ją būtų pervestos nusikalstamos kilmės lėšos, siekiu jas išgryninti bei perduoti tretiesiems asmenims.
3. Siekiant nustatyti „pinigų mulų“ atsakomybę, „pinigų mulus“ siūlytina skirstyti pagal tai, kaip patys „pinigų mulai“ suvokia esą naudojami pinigų plovimui, t. y. į savo veiksmų neteisėtumą suvokiančius arba nesuvokiančius „pinigų mulus“.

⁵⁵ UAB „RG Medis“ p. K. T. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018, Nr. e3K-3-294-469/2018).

⁵⁶ UAB „Personalo valdymo grupė“ p. UAB „Švaros greitis“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2009, Nr. 3K-3-543/2009).

⁵⁷ Žr. išnašą Nr. 54.

⁵⁸ Žr. išnašą Nr. 47.

4. Kadangi savo veiksmus suvokiančių „pinigų mulų“ veiksmai atitinka BK 216 str. dispoziciją, šis reiškiny yra problemiškas vertinant savo veiksmų nesuvokiančių „pinigų mulų“ teisinę atsakomybę.
5. Autoriaus nuomone, savo veiksmų nesuvokiančių „pinigų mulų“ civilinės atsakomybės kilimo pagrindas yra generalinio delikto taisyklė, pasireiškianti tvarkingo, rūpestingo ir padoraus asmens (lot. *bonus pater familias*) standarto pažeidimu, kuris šiuo atveju pasireiškia sąskaitos ir/ar banko kortelės savininko sutarties su finansų institucija sąlygų, draudžiančių leisti tretiesiems asmenims naudotis banko sąskaita ir/ar banko kortele, pažeidimu, ir/arba nesąžiningu elgesiu, norint padėti asmenims išvengti prievolių vykdymo (pvz., sutinkant leisti pasinaudoti savo banko sąskaita, kadangi prašančio asmens sąskaita užblokuota ar areštuota antstolių).
6. Žala pasireiškia tuo, jog „pinigų mulai“, sutikdami leisti pasinaudoti savo banko sąskaitomis, jog į jas būtų pervestos lėšos, kurios po to yra išgryninamos ir perduodamos tretiesiems asmenims, kai tokie veiksmai yra draudžiami sutarčių tarp banko ir sąskaitų ir/ar kortelių savininkų, kartu su organizatoriais sukelia nukentėjusiajam žalą.
7. Jeigu „pinigų mulai“ būtų atidūs, rūpestingi ir laikytųsi sutarčių su bankais sąlygų, žala nukentėjusiesiems nekiltų – be teisėto pagrindo perduotos lėšos nebūtų išgryninamos ir perduodamos tretiesiems asmenims, o, tikėtina, grąžinamos bankui ir galiausiai, nukentėjusiesiems, todėl tarp „pinigų mulų“ neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos egzistuoja ir netiesioginis priežastinis ryšys.
8. Kadangi „pinigų mulų“ veiksmai sudaro sąlygas žalai kilti, šiems taikytina solidari atsakomybė kartu su nusikalstamos veikos organizatoriais toje lėšų sumoje, kurią „pinigų mulas“ konkrečioje situacijoje padeda pasisavinti.
9. Siūlytina svarstyti pasekti Nyderlandų Karalystės pavyzdžiu bei kriminalizuoti nusikalstamu būdu įgytų lėšų legalizavimą ir tais atvejais, kai asmuo nežino apie neteisėtą lėšų kilmę, tačiau turi pareigą imtis veiksmų tokių lėšų kilmei patikrinti bei suvokti apie jų neteisėtumą.

ABSTRACT

“MONEY MULES”: GROUNDS, CONDITIONS AND FORM OF CIVIL LIABILITY

The money mule phenomenon refers to the increasing use of individuals, either wittingly or unwittingly, to facilitate the transfer of baseless money from one account to another. Criminals use money mules to launder money, evade detection, and hide their tracks, making it difficult for law enforcement agencies to trace the source of the funds. As a result, money mules play a crucial

role in various types of financial crimes, such as money laundering, fraud, and identity theft. It is widely recognized that money mules are unfortunately common in many parts of the world, especially in regions with high rates of unemployment and economic instability. Criminals often target vulnerable individuals, such as students or low-income earners, to act as money mules. The increasing use of digital payment platforms, online banking and social media has made it easier for criminals to recruit money mules from anywhere in the world, leading to a rise in the number of cases involving money mule activity. Hence, this article aims to examine whether money mules should be held liable for their activities participating in money laundering schemes. In order to reveal the essence of money mule liability problem, the first part of this paper is dedicated to analysing the very concept of the money mule phenomenon and its connections with other branches of law, prevalence, prevailing ideas, and a typical portrait of the “money mule”. The second part of this paper analyses the existing approaches to the money mule phenomenon. One group of legal scholars is of the opinion that money mules are in most cases accomplices of criminal acts, and they base their position on statistical data that money mules, having realized their illegal actions, continue them, or even start recruiting new money mules themselves. Meanwhile, other legal academics take the position that money mules themselves are victims of organized crime, and accordingly raise questions about the greater role of financial institutions in monitoring banking operations as well as responsibilities. Hence, as law academics derive the responsibility of money mules from the perception of the illegality of their actions, this work reveals in detail the ambiguous attitude of law academics to the phenomenon of money mules and the possibilities of legal liability. As a result, the main question arises - are the money mules are accomplices of the crime, or whether they are simply just a tool for exercising the crime? The third part of this work is dedicated to analysing the possibilities of civil liability of money mules unaware of their illegal actions and the specifics of proof when applying the general tort rule. This paper analyses briefly whether aspects such as allowing another person to use one’s bank account without the bank’s knowledge, agreeing to withdraw money for a reward (or other motive), seeking to help the person who requested help due to certain alleged constraints (bank account blocking or bailiffs) do not violate the general nature duties of care and caution. Finally, it is analysed whether the money mule, although not knowing about the criminal origin of the money, but not taking any steps to verify the legality of such a transfer and not being interested in the origin of such funds, contributes to causing harm to the victim. Considering the fact that in Lithuanian legal literature the issues of money mule liability have not yet been thoroughly analysed, and there are isolated cases of the phenomenon of money mules in the practice of Lithuanian courts, it can be assumed that the systematization of court practice, the analysis of relevant legal acts and the conclusions obtained in this work can be extremely significant when deciding the issue of liability of money mules in Lithuania.

KEY WORDS

Money Mules, Civil Liability, general delict

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Norkūnas A, ir kt., *Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009).
2. Sisak A., “How to Combat the Money Mule Phenomenon“, *European Police Science and Research Bulletin* (2013, 8, 41-44).
3. Leukfeldt E. R., “Phishing for suitable targets in Netherlands: routine activity theory and phishing victimization“, *Cyberpsychology Behavior and Social Networking* (2014, Vol. 17 No. 8).
4. Dunham K., “Money mules: an investigative view“, *Information Systems Security*, (2006, Vol. 15 No. 1, 6-10).
5. Leukfeldt E. R. et. al., “Criminal Cyber Networks and Money Mules“, *International Journal of Cyber Criminology* (2015, 9 (2)).
6. Galdo M. C. et. al., “Money Mules: Stopping Older Adults and Others from Participating in International Crime Schemes“, *Department of Justice Journal of Federal Law and Practice* (2018, Vol. 66, Issue 7).
7. Raza M. S. et. al., “Role of Money Mules in Money Laundering and Financial Crimes a Discussion through Case Studies“, *Journal of Financial Crime*, (2020, Vol. 27, Issue 3).
8. Nizovtsev Y. Y. et. al. “Mechanisms of money laundering obtained from cybercrime: the legal aspect“, *Journal of Money Laundering Control* (2022, Vol. 25 No. 2).
9. Hulsse R., “The Money Mule: Its Discursive Construction and the Implications“, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (2017, 50(4)).

TEISĖS AKTAI

10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000-10-25, Nr. 89-2741).
11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000-07-18, Nr. VIII-1864).
12. Nyderlandų Karalystės baudžiamasis kodeksas.

TEISMŲ PRAKTIKA

13. BUAB „Minvesta“ p. L. N. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2015, Nr. 3K-3-429-313/2015).
14. BUAB „Veiza“ p. UAB „Čili pica“ ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2017, Nr. e3K-3-99-701/2017).

15. BUAB V. M. komercinė firma „STILMA“ p. V. M. ir P. M., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2022, Nr. e3K-3-130-1075-2022).
16. Kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“ p. UAB „Baltijos auditas“ ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2021, Nr. e3K-3-288-1075/2021).
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 16 d. apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“, Nr. AC-48-1, psl. 16-17.
18. RUAB „Molesta“ p. UAB „Aliuminio konstrukcijos“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018, Nr. e3K-3-272-1075/2018).
19. UAB „Kardiolita“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019, Nr. e3K-3-238-313/2019).
20. UAB „Kulpės slėnis“ p. V. M., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2023, Nr. e3K-3-14-823/2023).
21. UAB „Metruna“ p. AB „Swedbank“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2022, Nr. e3K-3-49-611/2022).
22. UAB „Midas Marketing“ p. VĮ Registrų centras ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018, Nr. e3K-7-143-684/2018).
23. UAB „Namų priežiūros centras“ p. UAB „Schindler-Liftas“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2014, Nr. 3K-3-257/2014).
24. UAB „NEST Baltija“ p. A. U. ir kt., Kauno apygardos teismas (2022, Nr. e2A-1401-480/2022).
25. UAB „NEST Baltija“ p. A. U. ir kt., Kauno apylinkės teismas (2022, Nr. e2-3884-955/2022).
26. UAB „Personalo valdymo grupė“ p. UAB „Švaros greitis“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2009, Nr. 3K-3-543/2009).
27. UAB „RG Medis“ p. K. T. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2018, Nr. e3K-3-294-469/2018).
28. UAB „RR Management“ p. notarę V. Š., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019, Nr. e3K-3-275-611/2019).
29. V. P. p. D. D. ir kt., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2014, 3K-7-144/2014).
30. V. S. p. Lietuvos Respubliką, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2020, Nr. 3K-3-210-695/2020).
31. VSDFV Kauno skyrius p. A. T. ir D. K., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2020, Nr. e3K-3-59-1075/2020).

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

32. Europolo pateikiami išaiškinimai; <<https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling>> [aplankyta 2023-04-30].
33. Europolas, Europe-Wide Action Targets Money Mule Schemes (2016-03-01), <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europe-wide-action-targets-money-mule-schemes> [aplankyta 2023-04-30].

34. Europol, *Money Muling: Public Awareness and Prevention*, (2016), <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling> [aplankyta 2023-04-30].
35. M. DeSantis et al, *Understanding and Protecting Yourself Against Money Mule Schemes*, Carnegie Mellon University (2011) https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/money_mules.pdf [aplankyta 2023-04-30].
36. AB „Swedbank“ mokėjimo paslaugų teikimo sutarties sąlygos, https://www.swedbank.lt/static/pdf/legalisation/private/mokejimu_paslaugu_teikimo_salygos_2019-12-09.pdf [aplankyta 2023-04-30].
37. AB „Swedbank“ debeto mokėjimo kortelės sutarties sąlygos, https://www.swedbank.lt/static/pdf/legalisation/private/debeto_mokejimo_kortele_s_sutarties_salygos_2019-06-26.pdf [aplankyta 2023-04-30].
38. „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyriaus mokėjimo paslaugų teikimo sąlygos, https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/luminor_mokejimo_paslaugu_teikimo_salygos_from_20221101.pdf [aplankyta 2023-04-30].